

Janusz Siatkowski, **Studia nad słowiańsko-niemieckimi kontaktami językowymi**. – Warszawa : Uniwersytet Warszawski ; Wydział Polonistyki ; Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej, 2015. – 503 s.

Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego opublikowało zbiór artykułów znakomitego sławisty Janusza Siatkowskiego. Artykułów publikowanych wcześniej, ale zaktualizowanych, poszerzonych o najnowszy materiał leksykalny oraz uwzględniających obecny stan badań. Tom ten stanowi wynik wieloletnich badań (od lat 80. ubiegłego wieku po współczesność) nad wpływami słowiańskimi na język niemiecki i jego gwary. Zebrane teksty zostały tak uporządkowane, że stanowią logicznie zorganizowaną monografię, opatrzoną w przedstawienie dotychczasowego stanu badań i źródeł oraz bezcenne indeksy leksemów słowiańskich przejętych do języka niemieckiego i jego dialektów.

Omawiana książka zawiera trzy zasadnicze rozdziały: 1. poświęcony słowiańskim wpływom morfologicznym; 2. poświęcony słowiańskim wpływom leksykalnym; 3. sławizmom w prozie Horsta Bienka.

Część wstępna, zajmująca się stanem badań i oceną źródeł, przynosi nie tylko opis historii badań nad wpływami słowiańskimi na język niemiecki i jego gwary, co jest szczególnie istotne, gdyż wiedza ta nawet wśród językoznawców jest stosunkowo niewielka. Przynosi też przegląd i ocenę regionalnych słowników niemieckich jako źródła do badań nad sławizmami w Niemczech, a dotąd przez badaczy sławistów mało wyzyskiwanych. Bardzo ważny jest końcowy artykuł tej części *Wpływy słowiańskie na język i gwary niemieckie. Stan badań, potrzeby badawcze*, wskazujący na konieczność dalszych systemowych badań nad zapożyczonymi słowiańskimi elementami morfologicznymi oraz nad językiem pisarzy niemieckich wyzyskujących leksykę słowiańską do oddania lokalnego kolorytu językowego dawnych terenów bilingwalnych.

Najobszerniejszą część książki stanowią artykuły poświęcone rozróżnieniu słowiańskich wpływów morfologicznych i leksykalnych. Zostały one uporządkowane według jednego schematu: wprowadzono taki sam podział na grupy i podgrupy, a omówienia dotyczące różnych regionów zostały przedstawione w tej samej kolejności. Otwiera tę część swoistego rodzaju przedmowa *Sławizmy ze słowiańskimi sufiksami w języku niemieckim i jego dialektach*, w której przedstawia

Autor zasady uporządkowania artykułów. Chodzi o przedstawienie pożyczek słowiańskich z wybranymi sufiksami słowiańskimi występujących w języku naszych zachodnich sąsiadów i jego dawnych dialektach, nawiązujących do zwartego obszaru słowiańskiego (często chodzi o tereny dwujęzyczne). Autor koncentruje się w dalszej części na sławizmach z sufiksami *-ak*, *-ač*, *-ik*, *-nik*, *-(l)ik*, *-(n)ica*, *-ьcb*, *-itjb*, *-uš*, *-arb*, *-ski*, *-cki*, *-owski*, *-ewski*, *-inski*, *-awa*. Z zasady uwzględnia się wyrazy pospolite, pomijając nazwy własne, gdyż wymagałoby to wyzyskanie innych, niż słowniki regionalne, źródeł. Podaje jednak Autor nazwy reprezentantów narodów słowiańskich i czyni odstępstwa od wymienionej zasady omawiając śląskie nazwy osobowe na *-uš*, a także pochodzenie nazwiska *Puttkammer*. Ukłonem w stronę nazw własnych jest też artykuł *Sławizmy z sufiksami -ski, -cki, -owski, -ewski, -inski*. Punktem wyjścia omawianych w nim pożyczek były tak zakończone nazwiska słowiańskie, zwłaszcza polskie. Zapożyczeń leksykalnych jest tu stosunkowo niewiele, zazwyczaj mamy do czynienia z neologizmami o funkcji żartobliwej i prześmiewczej, tworzonymi na wzór polskiej struktury morfologicznej (charakterystycznej głównie dla nazwisk) od niemieckich podstaw. Są one zazwyczaj ograniczone regionalnie (na ogół do obszaru byłych Prus Zachodnich i Wschodnich, a z terenu obecnych Niemiec – do Zagłębia Ruhry). Odnoszą się te neologizmy głównie do osób, określając zwykle ich negatywne cechy.

Część dotyczącą zjawisk morfologicznych kończą teksty pisane po polsku i po niemiecku będące jakby teoretycznymi podsumowaniami dotychczasowych rozważań szczegółowych i przynoszące uwagi o interferencji językowej w zakresie fleksji i słowotwórstwa oraz o słowiańskich sufiksach w dialektach niemieckich w ujęciu synchronicznym.

Grupa artykułów dotycząca wpływów leksykalnych jest mniejsza. Zajmują się one zarówno konkretnymi wyrazami, np. kaszubskie *merlica*, słowiańskie **materica*, **matica*, nazwisko *Puttkammer*, jak i wpływami poszczególnych języków słowiańskich (polskiego, czeskiego) na język i gwary niemieckie.

Ostatnia część książki nawiązuje do postulatów badawczych, o których wspominał Autor w tekście kończącym zbiór artykułów *Stan badań i źródła*. Pisał tam o konieczności badań nad językiem pisarzy wprowadzających sławizmy dla podkreślenia lokalnego kolorytu. Doskonałym tego przykładem jest ta właśnie partia książki poświęcona sławizmom w prozie Horsta Bienka. Profesor J. Siatkowski zdecydował się na włączenie tego opracowania do prezentowanego zbioru (mimo iż stosunkowo niedawno ukazało się w osobnym wydaniu polskim i niemieckim), gdyż daje możliwość szczegółowych porównań z przedstawionymi wpływami na niemczyznę śląską, stanowi egzemplifikację słowiańsko-niemieckich wpływów językowych.

Książkę uzupełniają, jak już wspomniano, indeksy leksemów będących pożyczkami słowiańskimi w języku niemieckim. Oprócz zbiorczego indeksu niemieckiego dołączono indeks zbiorczy słowiański i indeksy wskazujące na poszczególne języki słowiańskie (bułgarski, czeski i słowacki, łużycki, polski z kaszubskim, serbsko-chorwacki, słoweński, języki wschodniosłowiańskie) i inne (albański, angielski, arabski, francuski, grecki, hebrajski, hiszpański, holenderski, jidysz, litewski, łaciński, łotewski, pruski, rumuński, szwedzki, turecki, węgierski, włoski). Takie uporządkowanie indeksów z pewnością przyda się etymologom germanistom i slawistom. Opracowane indeksy mogą być wykorzystywane także w badaniach nad nazwami własnymi (zarówno osobowymi, jak geograficznymi), bo mogą posłużyć pomocą w objaśnieniu tych nazw, które uznaje się za niejednoznaczne lub niejasne.

Z wielkim uznaniem należy powitać tę książkę z kilku powodów: 1. zebranie w jednym tomie rozproszonych dotąd artykułów ułatwia dotarcie do literatury badaczom zainteresowanym problematyką kontaktów językowych słowiańsko-niemieckich; 2. zawarte w książce teksty tworzą logiczne uporządkowanie monograficzne; 3. inspirować mogą badaczy leksykografów, etymologów, onomastów, badaczy języka pisarzy do podejmowania badań szczegółowych i teoretycznych.

Szczerze polecam lekturę tego interesującego zbioru tekstów uporządkowanego w formę jednolitego opracowania.

Barbara Czopek-Kopciuch

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk
Kraków

Feliks Czyżewski, **Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych**. Część 1: **Słownik nazwisk**. – Lublin : Wydawnictwo Polyhymnia, 2013. – 151 s.

Cmentarze katolickie, prawosławne i unickie pogranicza polsko-ukraińskiego i polsko-białoruskiego, poza przyczynkami, nie były przedmiotem eksploracji zbyt wielu uczonych. Od połowy lat 70. XX wieku z dużym powodzeniem pod kątem pomieszczonych na nich napisów nagrobnych (inskrpcji) oraz ich znaczenia, głównie dla językoznawstwa (antroponimii), zajmuje się Feliks Czyżewski.

Jego praca zatytułowana *Antroponimia pogranicza* składa się z dwóch części. W obszernym i erudycyjnym wstępie, poza założeniem metodologicznym, omówione zostały cmentarze stanowiące szczegółowy przedmiot badań Autora, ich stan